

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-43>

УДК 338.439:330.341.1

Наталія СЕМБАЙ

Відокремлений структурний підрозділ «Львівський фаховий коледж харчової та переробної промисловості
Національного університету харчових технологій»
Національного університету «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-0684-4514>

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В СИСТЕМІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано особливості розвитку інноваційного бізнесу у системі харчової промисловості України, спрямованого на підвищення ефективності виробництва та забезпечення роботи підприємств. Розглянуто сучасні стратегії інноваційного бізнесу в Україні, засвідчено їх багатofункціональність та важливість урахування актуальних аспектів розвитку сучасної економіки. Проаналізовано різні варіанти інноваційного розвитку харчової промисловості, моделі, технології та сценарії, орієнтовані на успішний інноваційний бізнес. Визначено нові підходи та фактори впливу щодо застосування сучасних стратегій інноваційного бізнесу, комплексу відповідних заходів, здатних забезпечити реальні зміни у харчовій промисловості.

Ключові слова: харчова промисловість, інноваційний бізнес, технології, стратегії інноваційного бізнесу, інноваційні моделі розвитку, пріоритети розвитку, бізнес-модель.

Natalia SEMBAY

Subdivision "Lviv Professional College of Food and Processing Industry,
National University of Food Technologies

MODERN INNOVATIVE BUSINESS STRATEGIES IN THE FOOD INDUSTRY SYSTEM OF UKRAINE

The article analyzes the peculiarities of the development of innovative business in the system of the food industry of Ukraine, aimed at increasing the efficiency of production and ensuring the operation of enterprises. The author of the article examines modern innovative business strategies in Ukraine, attests to their multifunctionality and the importance of taking into account current aspects of the development of the modern economy. He also analyzes various options for innovative development of the food industry, models, technologies and scenarios aimed at successful innovative business and determines new approaches and influencing factors regarding the application of modern strategies of innovative business, a set of relevant measures capable of ensuring real changes in the food industry.

The article emphasizes that against the background of the decline and significant lag behind the food industry of Ukraine from the progressive countries of the world, it has all the opportunities to quickly restore its capacities thanks to the consistent implementation of clearly planned measures aimed at realizing its internal and external potentials.

In conclusion, the author emphasizes the importance of the European vector of food industry development, which will contribute to the development strategy of food industry entities in the context of the macroeconomic environment, the creation and implementation of innovations to strengthen the competitiveness of the food industry, structural transformation and the implementation of international quality standards.

Key words: food industry, innovative business, technologies, innovative business strategies, innovative development models, development priorities, business model.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В нинішніх умовах воєнного стану та перманентних кризових явищ, які охопили вітчизняну промисловість, харчова промисловість залишається однією з небагатьох прибуткових галузей виробництва.

Відомо, що інноваційний бізнес є своєрідним ядром харчової промисловості, адже він визначає можливості існування сукупності усіх складових цієї системи, яка має відповідні взаємозв'язки з іншими галузями економіки. Проте, цей бізнес не задовольняється лише поставленими цілями та упевненими кроками щодо досягнення мети, він потребує конкретних і практичних схем, передусім спрямованих на підвищення ефективності виробництва та забезпечення відповідної роботи підприємств.

Ці схеми можна назвати стратегіями управління інноваційного бізнесу, адже вони є генеральним напрямом цілеспрямованих та послідовних дій суб'єктів галузі, проходження яких у довгостроковій перспективі повинно забезпечити вирішення поставлених завдань, які сприятимуть досягненню стратегічних цілей [9, 122].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Зазначені питання були предметом наукових пошуків, дискусій, оглядових та спеціальних публікацій, які вивчали загальні аспекти інноваційного розвитку харчової промисловості (Н. Басюркіна, Ю. Журба), інноваційні засади і технології в системі харчової промисловості (Н. Івачевський, Л. Івашків, Н. Джурик, Л. Мармуль [3]), інноваційний розвиток сфери виробництва різних харчових продуктів

(Н. Чорна), стан та характер розвитку інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості (О. Бойко, О. Коваленко [2], В. Круглякова, Г. Мохонько [5]), інновації як фактор конкурентоспроможності в харчовій промисловості (Н. Губіна), особливості реалізації ринкових стратегій у харчовій промисловості (О. Шеремет [9]) тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень у цій галузі знань, вважаємо за необхідне розглянути порушену проблематику під кутом зору стратегій інноваційного бізнесу, адже саме стратегічне управління зумовлює перехід різних суб'єктів харчової промисловості у відкритий глобальний простір, що у свою чергу вирішально впливає на результативність господарювання.

Формулювання цілей статті

Мета нашої публікації полягає у визначенні шляхом аналізу сучасних стратегій інноваційного бізнесу в Україні та потенціалу їх перспективного розвитку в системі харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу

Відомо, що стратегія інноваційного бізнесу – це особливий шлях, який має креативний характер, але водночас знаходиться на перетині двох протилежних вимог: з одного боку – це вимога до розширення площини можливостей, а з іншого – зацікавленість в реальному звуженні цієї площини, тобто концентрація на конкретному ринковому сегменті [2, 232–233].

Окремі науковці виділяють перелік базових стратегій, приміром, за класифікацією відповідно до життєвого циклу суб'єктів господарювання (стратегії зростання, стабілізації та виходу з галузевого ринку), суб'єктів макроекономічного середовища (за напрямом перетворення, за характером впливу, за складністю), а також пропонують авторські системи класифікаційних ознак визначення стратегічних пріоритетів у харчовій промисловості з урахуванням відповідних аспектів сучасної економіки [9, 123].

У структурованій системі цього автора сформульовано кваліфікаційні ознаки, які відповідають різним стратегічним пріоритетам, – приміром, привертає увагу варіативність стратегічних пріоритетів за функціональним критерієм (виробничі, фінансові, соціальні, екологічні, маркетингові), за напрямками галузевого розвитку (інтенсивного зростання, екстенсивного зростання, інтеграційного зростання, диверсифікованого зростання), напрямками діяльності (операційної діяльності, фінансової діяльності, інвестиційної діяльності та власне інноваційної діяльності) [9, 124–125], що свідчить про багатofункціональність стратегій інноваційного бізнесу у харчовій промисловості та необхідність систематичного підходу до управління стратегічними змінами у цій галузі.

Водночас дослідники визнають, що очевидними перевагами впровадження інноваційної моделі розвитку для підприємств харчової промисловості є:

- значне підвищення продуктивності внаслідок автоматизації виробництва;
- покращення якості продукції, що є одним з найбільш важливих чинників збільшення попиту та обсягів продажу;
- розширення ринків збуту продукції;
- підвищення конкурентоспроможності продукції [6, 238].

Як правило, стратегія інноваційного бізнесу передбачає визначення своїх пріоритетів, ризиків, технологій, нішевих ринків тощо. Об'єднуючи декілька тактик, що можуть різнитися між собою відповідними параметрами, стратегія може оптимально регулювати свої рівні, компенсуючи витрати на одному рівні виграшем на іншому.

Факторами впливу на таку стратегію можуть бути різні чинники, з-поміж яких можна виокремити:

- місію та цілі суб'єктів харчової промисловості та розмах їх діяльності;
- критерії розподілу ресурсного забезпечення та структуру капіталовкладень за видами продукції;
- ступінь різноманітності результатів операційної діяльності суб'єктів галузі та їх орієнтовні можливості;
- ставлення суб'єктів харчової промисловості до фінансових ризиків з урахуванням реальної практики та відповідної фінансової політики;
- ступінь концентрації зусиль в інноваційно-інвестиційній діяльності;
- стратегії окремих функціональних сфер – операційна, інвестиційна, фінансова, маркетингова та інші види діяльності [9, 126–127].

У такий спосіб стратегія може працювати у межах багатовимірного простору, виступаючи своєрідним мультиплікатором наявних сил, надає для них найбільш сприятливий шлях застосування, що дозволяє побачити не лише мету, а й найраціональніші шляхи її досягнення, конкретні й практичні схеми, які забезпечують ефективність роботи підприємств [2, 233].

Відповідно до схваленої «Стратегії розвитку експорту продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року», передбачено:

- впровадження інструментів оцінки експортного потенціалу за основними видами продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості;
- впровадження політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості відповідно до угод України з Європейським Союзом;
- поліпшення правових, організаційних та економічних умов для здійснення міжнародної торгівлі продукцією сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості;
- стимулювання використання інноваційних підходів та технологічних рішень під час виробництва продукції харчової та переробної промисловості;
- гармонізація національного законодавства з європейськими вимогами щодо походження водних біоресурсів;
- впровадження інструментів оцінки потенційної привабливості зовнішнього ринку продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості;
- забезпечення підтримки вітчизняних експортерів сільськогосподарської продукції та продукції харчової та переробної промисловості з урахуванням міжнародних зобов'язань України у СОТ;
- впровадження комплексу заходів із просування продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості на зовнішньому ринку та формування іміджу України як надійного та якісного постачальника продовольства;
- забезпечення інформаційної підтримки сільськогосподарських товаровиробників і переробників шляхом надання доступу до оперативної інформації про попит на зовнішнього ринку, умови та процедури доступу до нього, зокрема нормативно-правове регулювання, митні процедури, стандарти та технічні регламенти;
- підвищення рівня обізнаності виробників щодо ринкових тенденцій, споживчих уподобань, технологій виробництва, вирощування, зберігання, переробки, транспортування харчових продуктів, невластивих для українського ринку, але популярних та дефіцитних на ринку інших країн [8].

Інноваційний характер наведених напрямів реалізації Стратегії засвідчує не лише якісне оновлення та гармонізацію національного законодавства, інструментів оцінки та інформаційної підтримки галузі, а й впровадження комплексу відповідних заходів, здатних забезпечити реальні зміни сучасних технологій інноваційного розвитку харчової промисловості.

Науковці-практики пропонують різні варіанти інноваційного розвитку харчової промисловості, наголошуючи на пошуку відповідних моделей й технологій, орієнтованих на успішний інноваційний бізнес в довгостроковій конкуренції.

Наприклад, учена-економіст Л. Мармуль зазначає, що для цього потрібна єдина науково обґрунтована політика, яка б мала вирішити коло наступних першочергових задач:

- визначення оптимального розподілу ресурсів між інвестиціями в імітування інновацій, які вже використані в світовій практиці, і авансуванням процесів створення вітчизняних інновацій;
- з'ясування оптимального розподілу ресурсів між інвестиціями в модернізацію існуючих виробництв минулих технологічних укладів і створенням виробництв, що базуються на інноваціях сучасного та перспективних технологічних укладів;
- аналіз можливостей експорту інноваційної продукції харчової промисловості; - створення можливостей впровадження результатів вітчизняних наукових досліджень, створення об'єктів інфраструктури інноваційного розвитку тощо;
- обґрунтування резервів і зацікавленості в розвитку галузевої науково-дослідної діяльності [3].

Наголошуючи на значенні поєднання технологій у межах організаційної системи підприємства, О. Коваленко підкреслює необхідність реалізації різних підходів щодо ролей інноваційного харчового бізнесу, виокремлюючи чотири типових сценарії його розвитку:

- *малий бізнес – інновація наслідування – нішевий ринок* (де досвід інноватора і створена ним нова продукція зумовили можливість працювати разом з іншими підприємствами на основі нової бізнес-моделі);
- *великий бізнес – продуктова інновація – нішевий ринок* (де досвід великої компанії з іноземним капіталом сприяв реалізації продуктових інновацій);
- *інновація, що вийшла за межі існуючого напрямку великого бізнесу – нішевий ринок* (де вдало обрана інновація забезпечила додаткове зростання бізнесу шляхом впровадження нових ініціатив, розширення ландшафту зовнішніх знань, повної трансформації галузі);
- *інновація як донор інноваційних ідей та альтернативних доходів для конкуруючого великого бізнесу – нішевий ринок* (де підприємство створює і отримує цінність від своїх нових технологій різним способами [2, 235–243].

Акцентуючи на європейському векторі розвитку харчової промисловості, О. Шеремет наголошує на її потребах у:

- національній стратегії розвитку сегментної складової та стратегічних орієнтирах національної продовольчої політики;
- стратегії розвитку суб'єктів харчової промисловості національного макроекономічного середовища;
- створенні та впровадженні інновацій з метою посилення конкурентоспроможності харчової галузі на різних ринках;
- структурних внутрішньогалузевих перетвореннях і впровадження міжнародних стандартів якості [9, 143].

Дослідження засвідчують занепад та значне відставання харчової промисловості України від прогресивних країн світу (що могло ще більше поглибитися на фоні режиму воєнного стану), адже кількість підприємств, що реально впроваджують інновації в галузі становить лише близько 1% [5, 185], існуючий рівень технологічних і нетехнологічних інновацій суттєво відстає від показників розвинених країн світу [4, 106], а відсутність необхідних інвестиційних вкладень, заходів державної підтримки створює несприятливий клімат для розвитку галузі, загострює існуючі проблеми, що дестабілізують роботу підприємств та галузей харчової промисловості, змушують постійно шукати нові можливості функціонування ринку збуту продукції [7, 69].

Водночас, на нашу думку, харчова промисловість має усі можливості для швидкого відновлення своїх потужностей саме завдяки послідовній реалізації чітких запланованих заходів, спрямованих на реалізацію її внутрішньодержавного та зовнішнього потенціалів.

У контексті вищесказаного заслуговує уваги спеціально створений онлайн-ресурс «Інновації в харчовій промисловості: здобутки та перспективи майбутнього» (Newfood. Про їжу майбутнього), який вражає кількістю різних кластерів та підкатів, що охоплюють аналітику, технології, інтерв'ю, крафт тощо [1]. Структура ресурсу спроектована у такий спосіб, що будь-яка людина може легко й зручно відшукати для себе актуальну й потрібну інформацію щодо світових та вітчизняних інновацій у сфері харчової промисловості та харчування загалом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, сучасні стратегії інноваційного бізнесу в Україні вирізняються своєю різноманітністю та різновекторністю, пропонуючи та розгортаючи типові сценарії, що зумовлює:

- створення нової бізнес-моделі харчового підприємства та використання його технології у новій сфері бізнесу;
- використання вже відомої бізнес-моделі;
- продаж ліцензії на використання технології іншому підприємству у комерційних цілях.

Пошук нових підходів щодо застосування сучасних стратегій інноваційного бізнесу, на нашу думку, передбачає декілька напрямів:

- перш за все, мова йде про мінімізацію факторів, які гальмують розвиток інноваційного потенціалу харчових підприємств в Україні (на рівні законодавчої бази та виконавчих органів);
- по-друге, створення спеціальних умов (ефективного середовища) для визначення потенціалу розвитку кожного сегменту харчової промисловості із майбутнім поступовим підвищенням його конкурентоспроможності;
- по-третє, це перехід до індустрії 4.0, яка зумовлює модернізацію стратегій інноваційного бізнесу з урахування найактуальніших світових тенденцій їх розвитку;
- по-четверте, формування єдиної спільної стратегії переходу до інноваційної моделі розвитку харчової промисловості України;
- по-п'яте, це розробка та введення в дію стратегічного загальнодержавного документу (або сукупності відповідних актів), який би визначав пріоритети роботи різних суб'єктів харчової промисловості на інноваційних засадах.

Втілення у практику зазначених напрямів можна визначити як висновок нашого дослідження щодо перспектив сучасних стратегій інноваційного бізнесу в Україні, що сприятиме розвитку та усталенню ринкової моделі виробництва, адаптованої до вітчизняних умов.

Література

1. Інновації в харчовій промисловості: здобутки та перспективи майбутнього (Newfood. Про їжу майбутнього). URL: <https://newfood.media/2022/01/27/innovatsii-v-kharchoviy-promyslovosti-zdobutky-ta-perspektivy-maybutnoho/>
2. Коваленко О. В. Інновації та бізнес у харчовій промисловості : монографія. ННЦ «ІАЕ», 2015. 300 с.
3. Мармуль Л. О. Інноваційні засади розвитку харчової промисловості України. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/10/8.pdf>

4. Мініна О. В., Шадура-Никипорець Н. І. Інноваційний аспект діяльності підприємств харчової промисловості України: аналітична оцінка. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка і суспільство. 2016. Вип. 7. С. 101–106.

5. Монохонко Г. А., Клименко К. О. Стан розвитку інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості в Україні. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи» (м. Київ, 23 квітня 2020 р.). Київ, 2020. С. 184–185.

6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні в 2009 році : зб статей / за ред. І.В. Калачова. К. : Вид-во Держ. ком. статистики України, 2009. с. 234–245.

7. Рymar О. Г., Мазуркевич І. О. Проблеми та перспективи розвитку харчової промисловості України. Економіка та держава. 2021. № 3. с. 66–70.

8. Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text>

9. Шеремет О. О. Теоретико-методологічні засади забезпечення та реалізації ринкових стратегій у харчовій промисловості : монографія. Харків : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 374 с.

References

1. Innovatsii v kharchovii promyslovosti: zdotuky ta perspektyvy maibutnoho (Newfood. Pro yizhu maibutnoho). URL: <https://newfood.media/2022/01/27/innovatsii-v-kharchoviy-promyslovosti-zdotuky-ta-perspektyvy-maibutnoho/>

2. Kovalenko O. V. Innovatsii ta biznes u kharchovii promyslovosti : monohrafiia. NNTs «IAE», 2015. 300 s.

3. Marmul L. O. Innovatsiini zasady rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/10/8.pdf>

4. Minina O. V., Shadura-Nykyporets N. I. Innovatsiinyi aspekt diialnosti pidpriemstv kharchovoi promyslovosti Ukrainy: analitychna otsinka. Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomika i suspilstvo. 2016. Vyp. 7. С. 101–106.

5. Mokhonko H. A., Klymenko K. O. Stan rozvytku innovatsiinoho potentsialu pidpriemstv kharchovoi promyslovosti v Ukraini. Biznes, innovatsii, menezhment: problemy ta perspektyvy. Materialy III mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii «Biznes, innovatsii, menezhment: problemy ta perspektyvy» (m. Kyiv, 23 kvitnia 2020 r.). Kyiv, 2020. S. 184–185.

6. Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini v 2009 roshch : zb statei / za red. I.V. Kalachova. K. : Vyd-vo Derzh. kom. statystyky Ukrainy, 2009. s. 234–245.

7. Rymar O. H., Mazurkevych I. O. Problemy ta penspektyvy rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy. Ekonomika ta derzhava. 2021. № 3. s. 66–70.

8. Stratehiia rozvytku eksportu produktsii silskoho hospodarstva, kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti Ukrainy na period do 2026 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text>

9. Sheremet O. O. Teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennia ta realizatsii rynkovykh stratehii u kharchovii promyslovosti : monohrafiia. Kharkiv : OLDI-PLIUS, 2019. 374 s.